

Галина ШЕЛЕСТ,

orcid.org/0000-0003-4610-6292

старший викладач кафедри української мови та слов'янської філології

ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

(Маріуполь, Донецька область, Україна) fedotovajs86@gmail.com

ЧИТАННЯ ЯК ОДИН З АСПЕКТІВ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Стаття присвячена актуальній проблемі вивчення української мови як іноземної. Увагу приділено читанню як процесу мовленнєвого спілкування. У статті основну увагу зосереджено на розробленні сучасних методів викладання української мови як іноземної, а також визначено теоретичну сутність розуміння методу читання для вивчення мови.

Доведено, що читання як один з аспектів вивчення української мови як іноземної вимагає диференційного навчання, використання сучасних технологій, що підвищують ефективність вивчення української мови як іноземної, а пошук різних форм навчання передбачає вплив педагога на діяльність учня/студента й залучення його до активної навчально-практичної діяльності.

З'ясовано, що на сучасному етапі відчутний посилений інтерес до української мови як мови-носія українсько-го суспільства, а отже, посилюється інтерес до вивчення української мови. Для успішного вивчення української мови сьогодні вимагає розроблення й пошуку нових методів і прийомів вивчення української мови як іноземної.

Матеріалом для дослідження обрано читання як форму вивчення української мови як іноземної. Основу читання становить самостійна робота учня/студента, індивідуальний підхід до об'єкта дослідження, розуміння прочитаного тексту (літературно-художнього чи науково-популярного твору), уміння логічно мислити, отримувати й практично реалізувати отриману інформацію.

Опрацьовано проблематику вивчення української мови як іноземної, проблематику створення нових навчальних підручників, посібників, методичних рекомендацій, які б допомогли у вивченні української мови як іноземної, проблематику читання й розуміння текстів українською мовою іноземними учнями/студентами.

Визначено основні прийоми для успішного розуміння прочитаного тексту як однієї з основних ланок у вивченні української мови як іноземної. Розкрито причини запровадження читання як необхідної умови вивчення української мови як іноземної в сучасну лінгводидактичну науку.

З'ясовано, що важливу роль в успішному вивченні української мови як іноземної відіграє вміння осмислити підтекст твору; цьому сприяє нагадування окремих деталей, використання наскрізного повторення протягом змістового фрагмента тексту з будь-якої кількості слів, використання символів, посилання на певний факт тощо. Пошук різних форм навчання передбачає вплив педагога на діяльність учня/студента й залучення його до активної навчально-практичної діяльності й успішної реалізації кінцевої мети – вивчення української мови.

Ключові слова: *методика вивчення української мови як іноземної, читання, диференційне навчання, методи й прийоми, текст, підтекст.*

Galyna SHELEST,

orcid.org/0000-0003-4610-6292

Senior Lecturer at the Departments of Ukrainian Language and Slavic Philology

State Higher Education Institution "Pryazovskyi State Technical University"

(Mariupol, Donetsk region, Ukraine) fedotovajs86@gmail.com

READING AS ONE OF THE ASPECTS OF UKRAINIAN LANGUAGE STUDYING AS A FOREIGN ONE

The article considers the problem of Ukrainian language studying as a foreign one which is of actual importance.

It emphasizes on reading as a process of language communication. Closer attention is paid to the developing of contemporary methods of Ukrainian language teaching as a foreign one. Theoretical core of reading method understanding while studying Ukrainian is also defined.

It is proved that reading as one of the aspects of Ukrainian language teaching as a foreign one requires differentiated instruction, the use of up-to-date technologies which improves the efficiency of Ukrainian language studying as a foreign one, whereas the search for different forms of studying provides for lecturer's influence on students'/pupils' activity and their engagement into active educational and practical work.

It was found that there is an increasing interest to Ukrainian as a language of Ukrainian-speaking community as well as increasing interest to Ukrainian language studying. At present time successful studying of Ukrainian requires developing and search for new methods and tools of Ukrainian language studying as a foreign one.

Reading was chosen as a material to research the forms of Ukrainian language studying as a foreign one. Independent work of students/pupils, individual approach to the object of study, logical thinking skills, understanding of the text read (fiction or non-fiction), obtaining and practical applying of the information shapes the basis for reading.

The challenges concerning Ukrainian language studying as a foreign one, creating new textbooks, handbooks and methodical recommendations which will be of great help while studying Ukrainian as a foreign language, issues of reading and understanding Ukrainian texts by foreign students/pupils are considered.

The main methods and tools as for successful understanding the texts read as one of the basic stages of Ukrainian language studying as a foreign one are defined. The reasons for reading introduction as a necessary element of Ukrainian language studying in present-day linguistics and didactics are revealed.

It was found that the skill to comprehend the connotation of a text plays the profound role in the process of successful Ukrainian language studying as a foreign one. This is supported by reminding the specific details, use of repeating a number of words several times within the meaningful piece of a text, use of symbols, reference to the factual information etc. The search for different forms of teaching provides for lecturer's influence on practical and independent activity of students/pupils which promotes successful realization of Ukrainian language studying as the final objective.

Key words: linguistics and didactics, Ukrainian language studying as foreign one, differentiated instruction, text, subtext, methods and tools.

Постановка проблеми. Українська мова на сучасному етапі культурно-історичного розвитку являє собою унікальний код духовної культури нації. Сьогодні неможливо досліджувати й викладати українську мову без урахування того, що Україна все більше затверджується на геополітичній карті світу й інтегрується в європейські та світові структури. Звідси посилений інтерес до України як держави, до української мови як важливого ідентифікатора нації й елементу націєтворчого процесу.

Отже, методика викладання української мови як іноземної вимагає нових форм, методів, прийомів і підходів для успішного вивчення української мови іноземними громадянами. Перед викладачем постає питання відбору навчального матеріалу, системи тренувальних вправ, текстів для читання тощо.

Аналіз досліджень. Проблемі вивчення української мови як іноземної присвятили свої дослідження В. Бадер, Л. Бей, К. Брунер, І. Зозуля, В. Корженко, І. Кочан, М. Опанасюк, О. Простиська, О. Туркевич та інші науковці. О. Туркевич виокремлює головні етапи формування методики вивчення української мови (Туркевич, 2010: 140). Л. Бей та О. Тростинська, наприклад, наголошують на необхідності враховувати психолого-педагогічні й соціально-педагогічні аспекти під час вивчення української мови як іноземної, а також рівень знань на момент навчання тощо (Бей, Тростинська, 2008: 43).

Аналіз теоретичного й практичного матеріалу лінгвістів і методистів відображено в працях О. Глебової, Т. Чижової, К. Бархіна та інших. Розвиток комунікативної культури в процесі навчання розглядається в працях А. Арутюнової, С. Рубіштейна та інших.

Виходять друком також нові підручники, посібники, методичні поради й указівки, які допомагають

у вивченні української мови як іноземної та дають можливість використовувати цей теоретичний і практичний матеріал на заняттях. Це, наприклад, «Учебник украинского языка. Уровень А 1» (Лесная, 2010), «Українська мова для іноземних студентів 1–4 курсів» (Арделян, 2010), «Українська мова для іноземних студентів» (Винник та ін., 2013) та інші.

Завдання статті – визначити основні методичні прийоми у вивченні української мови як іноземної; виділити особливості процесу читання як однієї з форм вивчення мови; окреслити коло розуміння прочитаного тексту учнем/студентом; розглянути методи організації ситуативно-тематичного подання матеріалу, створення навчально-мовленнєвих і проблемних ситуацій на заняттях з української мови; визначити фактори розуміння прочитаного тексту.

Виклад основного матеріалу. Читання є однією зі складових поняття «розвиток мовлення», це процес, який присутній на всіх етапах вивчення мови. Інколи уміння читати й добре розуміти прочитаний текст є головною й необхідною метою вивчення іноземної (нерідної) мови.

Є певне коло людей, які зацікавлені в умінні читати, розуміти текст (учені, фахівці різних галузей науки й техніки), для них читання – це єдина мета вивчення мови.

Вважається, що людина, яка добре говорить іноземною мовою, зможе легко прочитати й зрозуміти текст. Але це не завжди так. Дійсно, навчитися читати легше, ніж навчитися писати й говорити іноземною мовою. Тому так різняться підходи до навичок читання й розуміння на слух. І тому так важливо диференціювати читання від усного мовлення, письма тощо.

Що означає уміти читати? Насамперед, це розуміти прочитаний текст.

Уміння читати складається з техніки читання (правильна вимова слів, словосполучень, розу-

міння їх значень тощо) і розуміння прочитаного. Допоки техніка читання не засвоєна учнем/студентом, зміст прочитаного залишається незрозумілим, складним. Процес читання також вимагає вміння користуватися словником, граматичним довідником. Важливим є вміння відчувати мову.

Читаючи текст, учень/студент часто не розуміє його зміст, тому що всю увагу зосереджено на процесі читання. Тому на початковому етапі навчання увага приділяється техніці читання, зв'язкам між словами, семантиці окремих слів. Завдання педагога на цьому етапі – намагатися скеровувати увагу на зміст прочитаного. Для цього існує в методиці багато прийомів: підкреслювання в тексті ключових слів, пояснення в процесі читання незрозумілих слів, демонстрація ілюстрацій до прочитаного тексту, підбір завдань, які допомогли б знайти в прочитаному тексті відповіді на питання тощо.

Напрацювання навичок правильної вимови, уміння читати текст з дотриманням змістових пауз і наголосів сприятимуть кращому розумінню тексту вже на перших заняттях.

Викладачеві слід ретельно готувати тексти для первинного читання, особливо на початковому етапі. Педагог має акцентувати увагу на заголовку до тексту, роз'яснювати значення назви, яка часто відображає основну думку або зміст твору. Незнайомі слова з тексту викладач може записати на дошці, а учень/студент – у зошит. Також перед читанням буде доречним виконання завдань, наприклад: «Прочитайте і знайдіть слова, які позначають...», «Підберіть антоніми (синоніми) до слів...», «Знайдіть спільнокореневі слова до слова...», «Прочитайте і знайдіть слова, які мають той самий корінь, що й слово...» тощо.

Поширеним серед методистів є прийом прослуховування тексту в грамзапису, а потім у виконанні педагога. Це так зване «зразкове» читання. При такому прослуховуванні учні/студенти сліdkують за текстом, тим самим чують інтонацію, акцентують увагу на правописі й вимові того чи іншого слова.

Отже, робота над текстом має на меті розвиток усного мовлення й уміння читати й розуміти текст.

Прагнення отримати високий результат у вивченні української мови як іноземної передбачає оволодіння належною технікою читання й свідоме розуміння прочитаного тексту.

Читання як процес мовленнєвого спілкування охоплює такі компоненти: техніку читання й розуміння змісту прочитаного тексту. Саме в розумінні тексту реалізується мета читання. У комунікатив-

ному плані розуміння прочитаного визначається як здатність учня/студента правильно розташовувати отриману інформацію, адекватно спрямовувати отриману думку у власну свідомість, але без суттєвої втрати змісту.

Читання характеризується узагальненням конкретних предметів або явищ; учень/студент порівнює отриману інформацію з системою понять, які йому вже були відомі. У процесі опанування будь-яких видів читання (навчальне, ознайомче) важливо з'ясувати, який рівень показників розуміння тексту є достатнім, щоб читання стало засобом спілкування.

До категорій розуміння тексту відносять повноту розуміння, глибину й точність.

Повнота розуміння тексту залежить від декількох факторів: мети читання, складності мови тексту, від обізнаності учня/студента у відповідній галузі знань, від володіння мовним і мовленнєвим матеріалом. Рівень повноти розуміння тексту є величиною змінною й залежить від комунікативного завдання читання.

Для успішного виконання багатьох завдань достатнім є різний рівень повноти розуміння. Наприклад, для навчального читання необхідно розуміння 90–95% тексту, а для ознайомчого – 75%. Отже, щоб визначити необхідний рівень повноти розуміння, необхідно з'ясувати, розуміння якої інформації внесено до цього обсягу.

Учень/студент має розрізняти в тексті головну й другорядну інформацію, уміти визначити основну думку прочитаного тексту, зрозуміти найважливіші факти, які конкретизують основну думку та є суттєвими у визначенні й розумінні змісту тексту.

Точність розуміння тексту передбачає адекватне сприйняття інформації учнем/студентом. Якщо ж основна думка тексту буде сприйнята неточно, то це призведе до порушення процесу комунікації.

Розуміння прочитаного тексту передбачає не тільки розуміння фактичного змісту, але й деяку інтерпретацію його. Учень/студент після завершення читання оцінює отриману інформацію, порівнює її з набутими знаннями, знайомитися з новою лексиною, новими поняттями.

Глибину розуміння тексту можна визначити за способами інтерпретації, що відповідають меті будь-якого виду читання.

Оцінюючи отриману в процесі читання інформацію слід враховувати такі її якості:

- цінність інформації (нова або вже відома);
- можливе застосування цієї інформації;
- перспективність отриманої інформації.

Отже, учень/студент повинен володіти такими вміннями й навичками:

- уміти визначати основну думку тексту;
- розуміти основну думку тексту;
- уявляти ймовірне змістове продовження;
- уміти оцінювати отриману інформацію.

Допомагають навчити розуміти текст спеціальні прийоми:

- правильно поставлене питання до тексту, пошук відповіді у змісті тексту, правильна відповідь;
- складання плану у формі односкладних називних речень, тез як результат поділу матеріалу на змістові частини;
- послідовність і зв'язок між собою й текстом.

Незалежно від стильової приналежності тексту розуміння під час читання пов'язане з логічним аналізом, який полягає в особливому підборі й класифікації матеріалу за змістом, складністю тощо.

Викладачеві слід пам'ятати, що під час вибору текстів, які сприяли б розумінню прочитаного, необхідно враховувати такі фактори, як:

- інформаційна насиченість тексту;
- композиційно-логічна структура тексту;
- правильна організація концентрації уваги на зміст тексту, а не форму;
- рівень володіння технікою читання;
- рівень наближення системи понять учня/студента до системи понять, яка розкривається в тексті.

Обирати тексти можна за різними напрямками та змістом (краєзнавчим, культурним, історичним, географічним, природничим тощо).

Основні принципи, що допоможуть розумінню навчального тексту:

- диференційований підхід до навчальних текстів;
- відповідність системи вправ з видом читання;
- дотримання певної послідовності в процесі роботи над текстом.

Вдало підібрані тексти допоможуть досягти головної мети навчання – навчити учня/студента отримувати інформацію максимально повно, розуміти й осмислювати її, тобто володіти українською мовою в комунікативному аспекті. У таких вправах будуть доречні різні прийоми, які сприятимуть адекватному осмисленню прочитаного тексту.

Успішними є вправи, що мають характер питання-відповіді. Такі вправи вимагають самостійного розуміння матеріалу, концентрують увагу учня/студента на основних складових тексту, дають можливість порівнювати матеріал з

попередньо засвоєним, сприяють розв'язанню різних проблемних текстових ситуацій. Підтекстові запитання допомагають учню/студенту використовувати для відповіді зміст усього тексту, формулювати висновки в процесі читання.

Складання плану у формі питань привчає учня/студента відзначати невисловлені, але важливі думки. Ці думки доповнюють ті, що закодовані в тексті.

Приблизні питання, які може використати викладач.

1. Знайдіть у прочитаному абзаці речення, що несуть основне навантаження.

2. У поданих реченнях знайдіть слова, що несуть основне смислове навантаження.

3. У процесі читання знайдіть факти, що вказують на деталі поставленого питання.

4. Знайдіть факти, на підставі яких автор формулює висновки. Дайте відповідь, чи дають ці факти підстави для узагальнювального висновку.

5. Прочитайте текст, визначте, на скільки частин його можна поділити й чому присвячена кожна його частина (вступ, постановка проблеми, висновки, пропозиції тощо).

6. Прочитайте текст, поділіть його на змістові частини, що розкривають зміст окремих підтем, дайте їм заголовки.

7. Прочитайте текст, укажіть речення, в яких найбільш чітко висловлено основну думку.

8. Прочитайте абзац, сформулюйте його основну думку одним реченням.

9. У процесі читання складіть план до тексту у формі запитань (називних речень, тез).

10. У процесі читання визначте нові для вас факти й думки та знайомі вам факти й думки. Запишіть їх окремо.

11. У процесі читання знайдіть відповіді на поставлені запитання.

12. Уявіть імовірне змістове продовження (завершення) тексту.

Висновки. Отже, для успішної реалізації поставленої мети – навчити учня/студента читати й розуміти прочитаний текст – слід звернути увагу на такі чинники:

- текст необхідно підбирати з урахуванням мовної й мовленнєвої підготовки учня/студента;
- необхідно вчити учня/студента усвідомлювати прочитане, визначати способи отримання інформації, її відбір, що допоможе учню/студенту створити власну програму дій;
- основоположним фактором у роботі над мовленнєвим матеріалом у процесі навчання є змістовий аналіз тексту, тобто з'ясування його інформативного змісту на різних рівнях.

З досвіду вчених-методистів незаперечним є той факт, що не існує якогось одного універсального методу, прийому або вміння чи навички, застосування яких на практиці дало б високий результат.

У процесі роботи над текстом необхідно сформувати такі вміння й навички:

– отримання інформації на основі прогнозування (за назвою тексту, за змістом, за першим і останнім реченням абзацу тощо);

– отримання основної інформації в процесі ознайомчого читання відповідно до теми тексту;

– отримання інформації на основі структурного аналізу (тексту, абзацу тексту).

Запропоновані методи й прийоми, які можуть бути використані під час роботи над текстом, допоможуть подоланню мовного й мовленнєвого бар'єра, самостійно здобувати знання в процесі роботи над текстом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Туркевич О. Становлення термінологіки методики викладання української мови як іноземної (на матеріалі діаспорних навчальних посібників). *Теорія і практика викладання української мови як іноземної* : збірка наукових праць. Львів, 2010. Вип. 51 С. 75–180.
2. Бей Л. Б., Тростинська О. М. Проблеми викладання української мови різним категоріям іноземних студентів. *Вісник Харківського Національного університету ім. В. Н. Каразіна*. 2008. № 12. С. 42–49.
3. Лесная Г. М. Украинский язык для стран СНГ : учебник. Москва : РГТУ, 2010. 368 с.
4. Туркевич О., Палінська О. Триступеневий підручник з української мови як іноземної на основі комунікативного підходу. *Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті. Українська діаспора у світовій цивілізації* : праці II міжнар. наук.-практ. конф., Львів. 18–20 червня 2008 р. С. 229–230.
5. Кочан І., Захлопана Н. Українська лінгводидактика в іменах : словник-довідник. Львів, 2011. 236 с.
6. Корженко В. Я. Опанасюк М. М. Інноваційні методи викладання української мови як іноземної у технічному університеті. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2011. № 1. С. 152–155.

REFERENCES

1. Turkevych O. Stanovlennja terminoleksyky metodyky vykladannja ukrajinsjkoji movy jak inozemnoji (na materialii diaspornykh navchaljnykh posibnykiv) [Formation of the terminology of teaching methodology of Ukrainian as a foreign language (based on diaspora textbooks)]. *Teorija i praktyka vykladannja ukrajinsjkoji movy jak inozemnoji. Zb. nauk, pracj.* 2010. 51, 75–180 [in Ukrainian].
2. Bej L. B., Trostynsjka O. M. Problemy vykladannja ukrajinsjkoji movy riznym kateghorijam inozemnykh studentiv [Problems of teaching Ukrainian to different categories of foreign students]. *Visnyk Kharkivsjkogho Nacionaljnogho universytetu im. V. N. Karazina*. 2008. № 12. P. 42–49 [in Ukrainian].
3. Lesnaya G. M. *Ukrainskij yazyk dlya tran SNG. Uchebnik* [Ukrainian language for the CIS countries : textbook]. Moskva : Rossiyskij gosudarstvennyj tekhnologicheskij universitet, 2010 [in Russian].
4. Turkevych O., Palinsjka O. Trystupenevyj pidruchnyk z ukrajinsjkoji movy jak inozemnoji na osnovi komunikatyvnogho pidkhodu [A three-step textbook on Ukrainian as a foreign language based on a communicative approach] *Diaspora jak chynnyk utverdzhennja derzhavy Ukrajina u mizhnarodnij spiljnoti. Ukrajinsjka diaspora u svitovij cyvilizaciji* : II Mizhnarodna naukovopraktychna konferencija. June 18–20. 2008. Ljviv. 229–230 [in Ukrainian].
5. Kochan I. Zakhljupana N. *Ukrajinsjka linghvodydaktyka v imenakh: slovnyk-dovidnyk* [Ukrainian Linguistics in Names : Dictionary Directory]. Ljviv. [in Ukrainian].
6. Korzhenko V. Ja. Opanasjuk M. M. Innovacijni metody vykladannja ukrajinsjkoji movy jak inozemnoji u tekhnichnomu universyteti [Innovative methods of teaching Ukrainian as a foreign language at a technical university]. *Visnyk Vinnycjkogho politekhnichnogho instytutu*. 2011. № 1. 152–155 [in Ukrainian].